

CONVERSOS JUEUS I MUSULMANS A GIRONA. UN DRAMA MEDIEVAL A TRAVÉS DEL REGISTRE DE LLICÈNCIES PER DEMANAR CARITAT DE LA CÚRIA EPISCOPAL (1370-1454)

EDUARD SIERRA VALENTÍ

Resum

El registre de les 'Quesitoria' o llicències per demanar caritat, els sis volums del qual es conserven a l'Arxiu Diocesà de Girona (ADG), constitueix una font molt important per al coneixement de la vida quotidiana de les èpoques medieval i moderna, ja que aquests documents reflecteixen el dia a dia del temps en què van ésser expedits. També s'hi reflecteix el drama dels conversos, sobretot jueus, però també musulmans, als quals els seus correligionaris consideraven apòstates i que ja no tenien accés als privilegis del 'call' per haver quedat exclosos de l'aljama. Tampoc els cristians els consideraven bé: a banda de la seva suposada hipocresia, els consideraven uns perillosos competidors i no donaven facilitats per integrar-los. En qualsevol cas, el tarannà de l'època ja no permetia tornar enrere, i és per això que alguns van amunt i avall cercant una nova situació i acollint-se mentrestant a la caritat cristiana. Les llicències atorgades pel bisbe ens ofereixen un testimoni de primera mà dels conversos que van passar per Girona.

Paraules clau

Quesitoria – Llicències per demanar caritat – Registres – Conversos – Apòstates – Call – Aljama – Artesans – Vida quotidiana.

Abstract

The records of the series 'Quesitoria', which are permits to beg given by the bishop, are preserved in the Arxiu Diocesà de Girona (ADG) in the form of six big volumes of registries, the original documents being given to beggars after paying its price. These volumes constitute for us an important source of knowledge of the daily life of medieval and modern centuries. Besides other records, we find there those related with the jews and some muslims converted to christianity, and therefore expelled from their "aljamas" and "calls". They were no more jews, and they were not easily admitted by christians, who foresaw in them future rivals in workmanship and marketing. This is why some of them are coming to Girona, and ask for christian solidarity by begging at the door of churches and explaining their conversion and other facts, which open for us an interesting window upon the daily life of the times.

Keywords

Quesitoria – Permits to beg – Records – Converted jews and muslims – Apostasy – Call – Aljama – Workmanship – Daily life.

La sèrie *Quesitoria* (licències per demanar caritat, registre de lletres episcopals que es conserva a l'Arxiu Diocesà de Girona)¹ reflecteix, entre altres coses, el drama dels jueus (i alguns musulmans) convertits al cristianisme durant els segles XIV i XV i que vénen a Girona en demanda d'ajuda, ja que han perdut tots els seus béns i es veuen obligats a demanar caritat.

La pressió dels ordes mendicants (sobretot els dominics o *prehicors*, com s'anomenava a Girona l'Orde de Predicadors fundat per sant Domènec) fa que molts jueus i musulmans (aquests darrers molt menys documentats), es converteixin al cristianisme. La majoria sembla que actuava de perfecta bona fe, encara que, naturalment, també hi havia oportunistes i "febles". Gairebé tots van topar amb greus problemes arran de la seva conversió: no eren ben acceptats per les comunitats cristianes, que miraven els nouvinguts amb recel i desconfiança i els acusaven de seguir practicant en secret llur antiga religió i, àdhuc, horribles profanacions de l'eucaristia i els evangelis. Tampoc no feia gaire gràcia als artesans i mercaders cristians l'arribada de nouvinguts, sovint més competents que ells mateixos, ja que els percebien com a temibles competidors. De cara a la comunitat jueva (o musulmana) la conversió suposava l'expulsió de l'aljama i la pèrdua dels drets i privilegis solemnement pactats amb les autoritats cristianes, que només afectaven els "fidels" d'aquella religió. Així és com el convers es veia rebutjat per la seva antiga comunitat i mal rebut en la comunitat cristiana. En alguns casos, això significava l'abandó de l'habitatge i l'ofici, i quedar, per tant, al carrer amb tota la família.

Aquests són els casos que es reflecteixen en les licències episcopals per demanar caritat. A Girona arriben els jueus conversos, que no tenen lloc a les aljames, en nombre significatiu des de la segona meitat del segle XIV i durant tot el període que acaba amb la seva expulsió o conversió forçosa (1492). Ja no tenen mitjans per viure i estan al carrer. Se'ls fa el buit en els seus oficis i han de marxar de les seves localitats. Un rere l'altre, arriben a Girona i es presenten a la Vicaria Episcopal en demanda d'una licència de caritat que els permeti mantenir les seves famílies.

Sembla que els conversos rebien pressions dels seus antics correligionaris, encara que la historiografia israeliana moderna tendeix a negar-ho. Ishaq Baër defensava que la comunitat jueva donava suport als conversos i els

¹ Vegeu: Sierra Valentí, Eduard: "L'altra cara de la Girona medieval" en els *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XLVII (2006) pàg. 127-145.

ajudava amb tots els seus mitjans: “*Conversos y judíos constituían un solo pueblo, estaban unidos por lazos de fe y destino y por unas esperanzas mesiánicas que en España adquirieron un color especial, propio de ese pueblo y de ese país... De las confesiones y declaraciones registradas en ellos (i.e., de los legajos inquisitoriales) fluye como un maravilloso cántico de nostalgias por el hogar nacional, el terrenal y el celestial, de nostalgias por todas las cosas, grandes y pequeñas, santificadas por la tradición judía, y por algo aún mayor que esto. Aquello que había creado el pueblo judío y que mantenía su existencia*” [Historia de los judíos en la España cristiana, Madrid, 1981, vol. 2. pàg. 639 (traduït de l'hebreu)].

En canvi, el també israelià Haim Beinart matisa aquesta posició i reconeix la situació ambigua dels *anussim* o jueus convertits, que “... se vieron obligados a recurrir a los organismos municipales cristianos, por una parte, y a la Iglesia, por otra. Pero hubo cristianos nuevos, los *anussim*, que no hallaban vía de acceso a tales organismos. Y, dado que ni las autoridades religiosas ni las seculares fueron capaces de crear las condiciones necesarias para facilitar su integración en la sociedad cristiana, o no hicieron en realidad esfuerzo alguno por lograrla, aquellos conversos que deseaban integrarse en círculos cristianos por su propio esfuerzo, tardaron mucho en lograrlo”. [Los conversos ante el tribunal de la Inquisición, cap. I, pàg. 11, Barcelona, 1983]. I segueix dient: “Entre tanto, los que habían dejado el redil del judaísmo y habían cortado sus lazos con la comunidad judía y sus instituciones, quedaban condenados a vivir en una “sociedad transitoria” que se encontraba al margen de las dos sociedades: se habían apartado de una sin que llegase a absorberlos la otra. El simple acto de conversión, que en teoría debía haberles abierto a los neófitos todos los estratos de la sociedad cristiana, no podía erradicar de un día para otro el odio tradicional que se les profesaba como antiguos judíos. La vieja hostilidad sólo se transformó y asumió forma nueva: el odio a los *anussim* y a los conversos. Y así la conversión, voluntaria o forzada, que había llevado a los neófitos al cristianismo, no les proporcionó por sí sola la llave para entrar en el mundo español cristiano” [ibídem, pàg. 11-12].

El que és cert és que eren molt vigilats pels cristians, que desconfiaven d'ells i que temien la seva competència. Si seguien practicant secretament llur antiga religió, passaven a la categoria dels “criptojueus” i podien ser investigats per la inquisició (l'*Officium Sanctae Inquisitionis Hereticae Pravitatis*). En cas de ser trobats *relapsi*, la inquisició els entregava al “braç secular”, expressió que designava les autoritats civils: policia, jutges, etc., que actuaven sense pietat. La raó és doble: per una banda, es veien empeses per l'opinió pública i, per l'altra, consideraven que el criptojudaisme era un perill per a la societat i l'Estat (vegeu el llibre ja citat de Haim Beinart: *Los conversos*

ante el tribunal de la Inquisición, Barcelona, 1983, especialment les pàg. 19-31, en les quals es refereix a Alonso de Espina i el seu llibre *Fortalitium Fidei*).

En el cas que ens ocupa, els registres es fan ressò de l'antisemitisme que agafa força amb la pesta negra de 1348 i que fa que molts jueus es converteixin al cristianisme. Aquest antisemitisme arriba al punt àlgid el 1391, mogut per agitadors i demagogs, de vegades relacionats amb els ordes mendicants i amb els creditors dels usurers jueus. Aquest any hi ha un clar augment dels casos de jueus convertits, i després es produeix la disminució lògica que prové de la conversió, l'assassinat o l'emigració de les comunitats afectades.

CONVERSOS QUE ARRIBEN A GIRONA (1370-90)

La primera anotació que trobem en els registres de les llicències per demanar caritat és de 1370. La data exacta no figura al registre, però cal situar-la entre el 22 maig i el 27 juny, que són les dates dels registres anterior i posterior, i correspon, per tant, a l'episcopat de Jaume Satrilla (1369-74). Es refereix a un jueu de Toledo, Juan Fernández, convertit al cristianisme amb tota la seva família (la seva muller Joana, tres fills i dues filles), conversió que provoca la seva misèria i que hagin de demanar caritat: "*Propter quod (ut moris est) omnibus qui antea possidebant in mundo dimisserunt et renunciaverunt*". Es veuen, doncs, obligats a deixar-ho tot i, mal rebuts per la comunitat cristiana de Toledo, comencen una vida mendicant i arriben fins a Girona, on el bisbe concedeix 40 dies d'indulgència als qui els vulguin ajudar (vol. I, 33; F 18v-19).²

Durant l'episcopat del bisbe Satrilla arriben a Girona més jueus convertits que demanen permís per captar. El 9 d'abril de 1372 arriben a Girona uns altres jueus convertits, el matrimoni Domingo i Caterina, també anomenats Fernández, que vénen de Múrcia. No es fa esment de cap fill. Porten una carta de presentació del bisbe de Tortosa (Guillem de Torrelles, 1364-79, abans bisbe de Barcelona) en què se certifica la seva conversió i bateig: "*Cecitatis*

² En tot aquest treball, citem el volum (vol.) en xifres romanes i el foli (F) en xifres aràbigues, indicant el *verso* (v) o el *recto-verso* (rv), però als casos consignats en aquesta introducció ens ha semblat útil consignar també, després del volum, el número corresponent als repertoris índex confeccionats pels arxivers diocesans de Girona Mn. Josep Maria Marquès i Planagumà i Mn. Pere Trijueque i Fonalleras, que es poden consultar per internet a la pàgina web 'Biblioteca i Arxiu Diocesà de Girona', que conté, a més, una petita història de la seva elaboració, finançament i publicació.

Judayce perfidia derelicta, ad ipsum verum lumen fidelium eius illustrantem gratiam sunt conversi et sacri fontis liquore in anime sue remedium insigniti...” El bisbe els concedeix llicència per un any, perquè Domingo i Caterina diuen que van rumb a Avinyó, on es proposen visitar el Papa, i el text episcopal no pot evitar un punt de reticència per aquesta pretensió: “*Cum dicti coniuges (prout asserunt) accedant apud Avinionem ad Dominum Nostrum Papam...* [vol. I, 61; F 38]”. Un altre jueu convertirà aquell mateix estiu (entre el 19 d’agost i l’1 d’octubre de 1372) des dels voltants de Benabarre (“*Joannes Periz, oriundus Pontis, loci de Benavarra...*”). Aquest Joan Peris porta una carta de presentació de l’arquebisbe de Tarragona (Pere Clasquerí, 1358-80) en la qual afirma que, de resultes de la seva conversió, ha perdut absolutament tots els seus béns: “*Nihil secum preter nudum corpus portans...*”, de manera que el bisbe li concedeix llicència per captar (vol. I, 70; F 43).

Durant l’episcopat de Bertran de Mont-rodó (1374-84) es registra el cas d’un convers gironí (Joan Sord, 5 de maig de 1375) que també ha de demanar caritat, però que no es proposa canviar de localitat: “*Cum igitur Johannes Surdi, oriundus civitatis Gerunde, lator presentium, divino illuminatus spiritu, fugatis tenebrarum erroribus ac judahica cecitate perfidia derelicta, ad Christum verum lumen penitus sit conversus et sacri fontis liquore divina gratia insignitus die sancto Pasche proximo preterito in ecclesia Sancte Eulalie de Villanove dicte nostre diocesis (prout ex prebiterorum curatorum dicte ecclesie testimonio legitime nobis constat) tunc nichil secum portans nisi nudum corpus et... Christi fidelium indigeat auxilio et succursu, universitatem vestram rogamus et in Domino exhortamur quatenus dictum Johannem Surdi de bonis a Deo vobis collatis pias elemosinas et alia caritatis subsidia erogetis...* [vol. I, 111; F 66v]”. Aquest és també el cas d’una família de conversos batejats el mateix any (“*Petrus de Rodes et Johanna eius uxor et Johannes eorum filius, habitatores parrochie Sancte Crucis de Rodes, olim vero habitatores civitatis Barchinone*”) que s’han fet batejar a Santa Creu de Rodes la Quaresma passada (8 d’agost de 1375: vol. I, 115; F 68). En canvi, dos anys més tard (11 d’abril de 1377) arriba un grup de conversos forans: Marc Moner (abans dit David Garsón), de Solsona; Joan Turón (abans Mossé Valensí), de Palència, i Joan Estrada (abans Issach Biton) de “*Venth*” (Venta de Baños?), al Regne de Castella (vol. I, 130; F 81v-82). Tots s’han fet batejar tot just arribar a Besalú (“*ante festum Ramis Palmorum proxime preteritum intus villam Bisuldum*”). El 3 d’abril de 1378 arriba Joan de Ruibech (Ruybeck o Reubech?), jueu de Colònia convertit i batejat a Barcelona: “*Johannes de Ruibech, olim Judeus Colomyensis diocesis de partibus Alamannie oriundus, divino spiritu illuminatus, fugiens tenebrarum erroribus et judaice cecitatis perfidia*

derelicta... in ecclesia Beate Marie de Mari... babtizatus". Així li ho comunica el bisbe de Barcelona (Pere de Planelles, 1371-85) per lletra del 17 de març de 1378, i el bisbe de Girona afegeix pel seu compte que si no l'ajuden ni li donen almoines podria tornar al judaisme (vol. I, 136; F 84 v).

El 5 de març de 1378 demana llicència Ramon Malarç ("*Raymundus Malarcii, olim Judeus civitatis Toletane, ut asserit, oriundus*"), que es fa batejar a Girona, "*in nostra Gerundensi et katedrali ecclesia anno presenti babtizatus*" (vol. I, 139; F 86 v) i que potser té algun lligam de parentiu o relació amb el Pere Jaume Malarç, ciutadà de Girona, que apareix tretze anys després (1391) com a convers i que com a jueu es deia Jacob David (vol. II, 317; F 13). També n'hi ha de Girona mateix, com Jaume Català, que demana llicència el 26 de març de 1379, i que sembla que va perdre tots els seus béns arran de la seva conversió: "*Ad fidem christianam conversus, sacrosanto babtismate recepto, omnia bona que tunc possidebat dimittendo, ob quod tanta paupertate oppresus vitam huiusmodi transire non valet absque elemosinis fidelium* [vol. I, 145; F 89 bis, v]". En altres casos els bategen a la catedral per tal de donar més solemnitat i projecció a l'acte, com en el cas de Pedro Alfonso de Luna, la seva esposa Brunissenda i el seu fill Ramon Roig, jueus de Castelló d'Empúries "*in nostra Gerundensi et kiatedrali ecclesia babtizati*". També en aquest cas la conversió els ha portat a la misèria: "*Tunc nichil secum portans preter nudum corpus* [17 de maig de 1379: vol. I, 149; F 90]". Però la majoria vénen de fora. Pere Castell [Castillo] dit abans Jacob, arriba de Lorancha, Regne de Castella, i també es bateja a la catedral de Girona (3 agost 1380: vol. I, 160; F 95).

Més curiós és el cas del que el nostre registre anomena "*Tonsanus*" (Toussaint), que s'ha convertit a Reims després de tenir, amb altres companys, una visió ("*miracloseque una cum tribus aliis Judeis civitatis Remensis, sancta et devota intentione, ecclesiam Beate Marie Remensis unanimiter intraverunt ad divina officia audienda et inter cetera ad elevationem sacratissimi corporis Domini Nostri Jhesu Christi inter manus cuiusdam canonici presbiteri dicte ecclesie Remensis missam celebrantis et ipsum corpus dominicum populo ostendentis, dictus Tonsanus cum aliis tribus Judeis divina repleti gratia viderunt unum pulcherrimum puerum, quo viso, isti Judei alta voce clamaverunt dicentes: «in manus tuas Domine commendo spiritum meum» clamando et proclamando: «baptismum, baptismum!» et ibidem babtizati fuerunt*"). També en aquest cas crida l'atenció que quedin en la pobresa, que, en aquest cas, sembla, però, voluntària: "*Ac omnia et singula bona sua propter Deum resignaverunt*". El nostre registre (segurament repetint les lletres episcopals franceses o al dictat de Toussaint) ens indica que aquest era molt ric i generós, en la línia dels corrents de pobresa que recorren els

mercaders medievals i que són planter d'heretgies i misticismes: "*Qui dictus Tonsanus de bonis suis antequam accepisset bap̄tismum dedit quatuor milia franchos, vel valorem, pure propter Deum, pro celebrando quale die duas missas in honore Glorioso Virginis Marie et eius filii Jhesu Christi ac in remissionem peccaminum ac benefactorum suorum et postea fuit bap̄tizatus in predictis fontibus ecclesie Remensis et fuit sibi nomen impositum «Tonsanus» die festo Omnium Sanctorum anno Domini M^oCCC^oLXX^o septimo, unde isti venerunt nudi ad bap̄tismum sicut parvuli infantes nichil secum preter cor mundum deportantes et quasi modo geniti infantes lac spiritualis dulcedinis concupiscentes ac christifidelium elemosinis auxilio et succursu indigentes*". El vicari episcopal de Girona (el canonge Miquel de Sant Joan), que és el que redacta la lletra, es mostra escrupolós citant la seva font i es refereix a una carta en pergamí de l'arquebisbe Ricard de Reims que portava el segell pendent de l'arquebisbat. També tem que si no els ajuden prou, tornin "*ad pristina cecitatis errorem, tanquam canis ad vomitum*". Toussaint i els seus companys arriben a Girona el 18 de setembre de 1381, i sembla que són actius propagandistes de la conversió entre els seus antics correligionaris (vol. I, 173; F 103). També Mestre Joan Alquer arriba de Tolosa el 27 de gener de 1382, ja batejat i havent convertit la seva muller Maria i molts altres jueus; també en aquest cas ha renunciat als seus béns (vol. I, 175; F 104): aquest Mestre Joan Alquer torna a aparèixer setze anys més tard (5 de setembre de 1398), procedent aquesta vegada d'Avinyó, i actua com a predicador de la conversió: "*Pluresque Judeis suis predicationibus et doctrinis ad Christi fidem efficaciter sint conversi et verisimiliter converti deinceps presumantur*", de manera que fins i tot el Papa atorga 40 dies d'indulgència als qui el sentin parlar (vol. II, 362; F 39v-40).

Durant l'episcopat de Berenguer d'Anglesola (1384-1408) segueixen arribant conversos que demanen llicències per demanar caritat: el 13 de desembre de 1386 arriba de París Joan Gervasi (Jean Gervais?), que sembla que pertany a aquesta categoria de conversos predicadors i a qui se li atribueixen fins i tot miracles: "*Certis miraculis subsequitis*", com diu la lletra que els acompanya (amb segell pendent), escrita pel canonge Volland de Saint Maurice, llicenciat en decrets, canonge de la col·legiata de Santa Maria i rector de la parròquia de Saint Gervais de París (vol. I, 235; F 123v). I el 18 de setembre 1387 demanen llicència el matrimoni Joan i Joana Alemany, que vénen d'Avinyó amb els fills i que també han perdut els seus béns a causa de la seva conversió: "*Paupertate oppresi eo quia errore predicto relinquerunt omnia bona sua, non habeant unde vivant prolemque nutriant procreatam* [vol. I, 250; F 126v]". Una gran crisi està ja molt a prop, i les coses es precipiten.

LA CRISI DE 1391

Com ja hem dit, el decenni de 1390 marca un moment àlgid de la pressió sobre els jueus, sobretot el fatídic any 1391, ple de *progroms* i matances. Encara el 18 abril de 1390 veiem l'escena (gairebé idíl·lica) del jueu Lluís de Meisac, convertit i batejat pel zel apostòlic de Guillem Escuder, rector de Torroella de Fluvià, que després de la seva conversió ha de demanar caritat i que rep una solemne lletra episcopal, amb indulgències i segell pendent (vol. II, 286; F 9).

L'any següent, però, es registren un nombre desproporcionat de llicències: 20 en un sol any. El jueu Isaac Saúl, de Girona, creu prudent convertir-se amb la seva muller i les seves filles, i adopta el nom de Pere Clusella Cerdó. El seu baptisme a la catedral de Girona, on seran batejats la majoria dels altres conversos en actes que semblen de gran projecció ciutadana i d'afirmació de la fe catòlica, concebuda com a ideologia única de la Cristiandat enfront del judaisme, de l'islam i de totes les heretgies. El bisbe afirmarà, una vegada i una altra, amb orgull feudal: "*In nostra ecclesia cathedrali*" (vol. II, 295; F 12). El mercader gironí Salomó Bonavia es converteix també amb tota la seva família, part de la qual ha estat batejada a Barcelona, i adopta el nom de Pere Guillem Sunyer i demana llicència per demanar caritat el 25 de setembre de 1391 (vol. II, 296; F 12). El 5 d'octubre de 1391 són dues famílies: la d'Astruc Caracosa, que a partir de llavors s'anomenarà Joan Cardona, i la de Baron Jacob, que es farà dir Castelló Mercader i que es bateja a la catedral amb la seva muller, Francesca, i els seus cinc fills (vol. II, 298; F 12). L'endemà (6 d'octubre), Bonanasch David, sastre de Girona que adopta el nom de Pere Cerir, es fa batejar a la parròquia de Sant Feliu amb la seva muller Margarida (vol. II, 299; F 12) mentre que a la catedral són batejats Fonen Mardofai, peroler ciutadà de Girona que adopta el nom de Francesc Pellicer, amb la seva muller Francesca i la seva filla Narcisa (vol. II, 300; F 12) i Abraham Abraham, matalasser de Girona, que es farà dir Bernat Ferrer; en aquest cas, ell i un fill es bategen a Barcelona, i la muller Francesca i els altres cinc fills ho fan a la catedral de Girona, juntament amb Pere Cerir (vol. II, 301; F 12). El carnisser Isaac Aliafo, que serà Pere Cerdà, es bateja a la catedral el dia 11 d'octubre (vol. II, 302, F 12), i el mercader ciutadà de Girona Abraham Robis (Francesc de Terrades) ho fa a la canònica i parròquia de Sant Martí Sacosta, i demana llicència entre els dies 11 i 13 d'octubre (vol. II, 303; F 12). Abraham Lleó, batejat a Banyoles, on exercia l'ofici de mercer amb el nom de Simó Samasó

i acompanyat de “*plures alii*”, demana llicència per demanar caritat el 13 d'octubre. El bisbat li expedeix un solemne pergami “*sub nostro sigillo pendenti*” (vol. II, 304, F 12). El torner Vidal Isaac, batejat a la catedral de Girona amb el nom de Bernat de Camps, demana llicència entre el 13 i el 16 d'octubre (vol. II, 305; F 12); Abraham “*mercerio Gerunde natione castellano*”, que es fa batejar a la catedral de Girona amb el nom de Joan Marcó amb la seva muller, Blanca, i els seus tres fills, demana llicència el 16 d'octubre (vol. II, 306; F 12); Israel Abraham, sastre de Girona que s'ha fet batejar a Camprodon el 16 d'agost de 1391 amb el nom de Pere Gironella, demana llicència perquè ha quedat en la misèria: “*Inopia laboranti*” (21 d'octubre de 1391: vol. II, 307; F 12). El “físic” (metge) gironí Bonjuhà, a partir de llavors Mestre Rafael, s'ha batejat a Barcelona i ha fet batejar a Girona la seva muller, Dolça, i els seus fills, Rafael, Daniel, Blanca i Elvira (vol. II, 308; F 12); el peroler Mardofai de Girona, ara Bonanat Cerir, es bateja a la catedral “*cum Catherina uxore et triplici prole*” (vol. II, 309; F 12); el matalasser gironí Baron Jacob (que es fa batejar a la catedral i adopta el nom de Castelló Mercader: vol. II, 313; F 12v) i Jacob David, també gironí, que es farà dir Pere Jaume Malarç (vol. II, 317; F 13) potser per algun tipus de relació amb el Ramon Malarç de Toledo, que es fa batejar a Girona el 1378 (vol. I, 139; F 86v). Un altre jueu de Barcelona, Isaac Struç, dit ara Joan Fonoll, arriba a Girona i demana llicència per captar juntament amb la seva mare, Clara, i un amic gironí, Isaac *lo Bell*, ara Pere Salort (vol. II, 312; F 12v).

Dues vídues demanen llicència per tal de demanar almoines aquest any 1391 (en data indeterminada, però registrada entre el 21 d'octubre i el primer de desembre): són Francesca Soler, batejada a la catedral amb els seus tres fills (vol. II, 310; F 12v) i Caterina Sunyer, batejada al Mercadal amb dos fills (vol. II, 311; F 12v). No consta el seu nom hebreu.

El convers Joan de Pinós (“*aragonigena, habitator Barchinone, olim Judeus et Abraham hebraice nuncupatus*”) rep una llicència bastant solemne l'1 de desembre de 1391, corresponent a les lletres de presentació que porta “*diversorum dominorum Sancte Matris Ecclesie prelatorum*” i s'ha fet batejar a Barcelona amb la muller Caterina i els seus fills, Pere, Francesc i Guillem (vol. II, 318, F 13v). A partir d'aquí, i passat el fatídic any 1391, els registres es fan molt més rars. Fins al 5 de setembre de 1398 no n'hi ha cap altre, i encara és el Mestre Joan Alquer, que ja havia vingut a Girona anys abans, procedent de Tolosa, i que ara arriba d'Avinyó (vol. II, 362; F 39v-40).

EL NOU SEGLE

Al segle XV continuen les conversions que deixen traça al nostre registre. El 4 de gener de 1401 arriba Daniel Cristià (dit Mestre Abraham quan era jueu), que porta lletres d'altres bisbes, i el de Girona atorga 100 dies d'indulgència als seus benefactors, cosa que ens porta a pensar que devia ser un convers predicador (vol. II, 389; F 46 rv). També demanen llicència dos sastres gironins: Bernat Marca (dit Astruc Samuel quan era jueu, el 24 de març de 1416: vol. III, 732; F 44rv) i Pere Ermengol (8 de juny de 1418: vol. III, 783; F 59v). En els dos casos, el bisbe de Girona, que ja és Dalmau de Mur (1415-19), considera necessari recordar que els seus avantpassats havien comès el crim de crucificar Jesús, cosa que no havien recordat els seus antecessors en l'episcopat: "*Ac Jhesum Christum in quem sui predecessores trnasfixerunt adorando verum confessus fuit esse Messiam*".

Durant tot aquest període són innumerables els agitadors que recorren el país tractant de convertir com sigui els jueus, amb disputes escolàstiques (i sovint sofisticades). El 8 de juliol de 1418 queda constància d'una lletra testimonial emesa pel vicari episcopal de Girona (el canonge Pere Ermengol) en favor de Fernando de Zaragoza, veí d'Ocaña, que ha vingut fins a Girona per tal de mantenir una disputa amb els jueus, celebrada a la catedral: "*Magister Fernandus de Cesaraugusta, vicinus de Ocanya, vir litteratus et ad fidem catholicam reductus diocesis Tholetane, cupiens et affectans (prout iam continuavit diutius indefesse per diversa mundi climata) suis predicationibus ac crebris disputationibus de induratis lapidibus filios Israel suscitare post diversos circuitus quos pro fidei catholice dilatatione exercuit, fuit (et inde non sine magnis laboribus et expensis) huc Gerundam appellavit, in qua presenserat Judeorum multitudinem habitare, in cuius ecclesia cathedrali, vocatis et presentibus multis christifidelibus et maioribus natu Judeorum dicte civitatis*". És interessant l'enumeració que fa a continuació del "programa" de la disputació, que Fernando devia repetir pertot arreu: "*De veri Messie iam diu et indubitato eventu, Sacri Verbi incarnatione, babtismi emundatione, Domini corporis consecratione, Sabbati mutatione et nonnullis aliis sacre fidei articulis publice predicavit eius dicta Musahice legis et prophetarum auctoritatibus (quibus contradici non poterant) pulchre et veridice confirmando*". Sembla que, després de la disputació formal a la catedral, es va organitzar una espècie de trobada informal al Palau Episcopal veí, amb assistència de diferents autoritats i dels jueus, on es va continuar discutint de teologia: "*Ac postmodum, erga dictos Judeos volens familiariter se ferre ac ipsorum animarum saluti prodesse cupiens, in Episcopali Palatio Gerundensi Inquisitore heretice*

pravitatis, nonnullis sacre pagine ac utriusque iure professoribus, Juratis ac multis aliis predictae civitatis honorabilibus civibus et nobis, dicto Vicario, ad id presentibus et assistentibus cum dictis Judeis et permaxime litteratis, de veri Messie Jhesu Christi Salvatoris Nostri adventu eiusque divinitate et humanitate unitis publice disputavit, ipsosque Judeos per auctoritates (quibus refutari non potuerunt, non sine eorum rubore et verecundia) viriliter debellavit ac quasi lucerna ardens que non sub modio sed super candelabrum debet poni et eius disputationibus Christi fidem et eius ecclesiam decoravit [vol. III, 784; F 60]".

EL DOT DE LES CONVERSEES

Hi ha dos casos en què els conversos demanen llicència per tal de dotar les seves filles. El 29 de juliol de 1403, el bisbe Berenguer d'Anglesola, ja creat cardenal del títol de Sant Climent, la concedeix a Sibilla, filla de Joan de Riera, jueu convers de Girona. El bisbe parla d'una noia ("*adolescentula*") molt jove, d'uns 16 anys, que quan era petita va ser batejada amb el seu pare a la catedral de Girona. El pare, però, va desaparèixer, així que va poder deixar-la a càrrec d'uns amics ("*dicto eius patre se ad partes alias transfferente, per Guillelmum Martini, fusterium Gerundensem et Sibiliam eius uxorem, dicte adolescentule matrinam, fuerit educata pariter et nutrita*") que sembla que estaven entusiasmats amb el bon caràcter de la nena ("*agnoscentes bonam ipsius puelle adolescentule indolem*") i l'honestetat general de la seva vida, de manera que demanen ajuda per tal de casar-la dignament (vol. II, 461; F 66v-67). Mig segle més tard, el vicari del bisbe Bernat de Pau (1436-57) concedeix llicència a Maria Fautreria, jueva conversa que s'ha casat amb Mongí Maurià i que viu en la pobresa: "*...et non habeant hii pauperes coniuges unde vivere possint nec suis necessitatibus subvenire nisi piis christifidelium elemosinis subveniatur eisdem...*" i concedeix 40 dies d'indulgència als seus benefactors (1454: vol. IV, 1582; F 140v).

ELS CONVERSOS DE L'ISLAM

En alguns casos, les conversions al cristianisme no eren des del judaisme, sinó des de l'islam. El 26 de febrer de 1403 es bategen solemnement a la catedral de Girona dos musulmans: Alí, que adoptarà el nom de Francesc de Segurioles, i Fòrax, que es farà dir Ramon Samsó. Sembla que ambdós eren de terres valencianes, de la Vall d'Uixó, on tenien famílies i propietats, i que

es van convertir sincerament al cristianisme i, havent-ho deixat tot, van venir a Girona per la fama de ciutat especialment cristiana que tenia, i que el bisbe Berenguer d'Anglesola, en un rapte de lirisme, atribueix a Carlemany (que tenia llavors un altar a la catedral on se li retia culte): “*Religionem christianam ferventissime amplectentes civitatem predictam Gerundam, que tanquam primaria illius dampnate machometice secte per illum nobilissimum ac christianissimum regem Karolum Magnum in istis partibus superatrix ac christianissimi plantatrix firmissima atque nutrix apud paganos multipliciter diffamatur, animosissime advenerunt, ibique potius quam alibi (ob premissa) sacri fontis lavacrum suscipere sitientes...*” El bisbe, prou conscient de la raresa de les conversions de l’islam, aprofita l’ocasió per fer un acte públic de gran projecció i, després de fer-los instruir, els bateja el diumenge 18 de febrer de 1403, durant l’ofici de vespres: “*...in dicta nobis commissa ecclesia cathedrali, dum in ea Vesperorum solemnia agerent, religione christicola amplectentes, per ipsius ecclesie clavigerum presbiterum et curatum cathecizati in fide, in ecclesiam ipsam introducti cum suis patrinis et matrinis ac populi multitudine copiosa, babtismalem gratiam publice cum devotione non modica susceperunt ac meruerunt de sacro fontis babtismate renovari pariter et renasci dicte fidei caractere insigniti* [vol. II, 451; F 63rv]”.

Més corrent devia ser el cas dels captius que abjuraven el cristianisme durant la seva captivitat i que després retornaven a l’Església. És el cas d’un tal Juan de Sevilla, que retorna al cristianisme a Medina del Campo i que ara arriba a Girona en demanda de llicència per demanar caritat (13 d’abril de 1415: vol. III, 709; F 36v). Aquest explica que, quan era jove i no arribava encara als 14 anys, va ser captivat (“*per infidelissimos agarenos in mari fuerit captivatus*”) i sotmès a tortures per tal que es fes musulmà (“*et diversis martiriis valde crudeliter atque suppliciis cruciatus, in tantum ipsum tormentis et aliis flagellis dicti sarraceni fatigaverunt et tormentaverunt quod aut mortem subire aut fidem Christi abnegare penitus ipsum oportebat*”), de manera que, finalment, portat per la indiscreció de la joventut, va renegar, encara que només de cara a l’exterior i no al seu cor. Però, quan va aconseguir escapar, es va apressar a reconciliar-se a Medina del Campo, i ara arribava a Girona proveït de lletres episcopals de recomanació i sollicitant llicència de caritat per pobresa.

NOTA BIBLIOGRÀFICA

El tema dels jueus conversos (*anussim*) s’enfronta a la sensibilitat de la historiografia israeliana contemporània, centrada entorn de la Universitat

Hebrea de Jerusalem i d'alguns centres de recerca de certes universitats nord-americanes. En general, aquesta tendència minimitza el rebuig que els *anussim* sembla que han patit per part dels seus antics correligionaris, fet que coincideix amb la inquisició de l'època, que els considerava cripto jueus, practicants en secret de la llei de Moisès o "judaitzants". A banda dels esmentats Ishaq Baër i Haïm Beinart, que marquen dos matisos clars en aquesta posició, convé no oblidar la important obra de Benjamin Netanyahu. Entre les seves nombroses publicacions destaca la fonamental *The Marranos of Spain* (New York, 1966). També cal recordar *Los judíos secretos. Historia de los Marranos* (Madrid, 1979), de C. Roth.

Des d'un punt de vista més independent, l'obra clàssica és la de J. Amador de los Ríos, de la qual cal destacar la *Historia social, política y religiosa de los judíos de España y Portugal* (Madrid, 1973). Amb una perspectiva més moderna, l'obra d'Antonio Domínguez Ortiz constitueix un punt obligat de referència (sobretot *Los judeoconversos de España y América*, Madrid 1971). Un treball interessant, centrat a Galícia, és el coordinat per C. Barros: *Xudeos e conversos na Historia* (Santiago de Compostela, 1994) i el punt de vista francès, sempre útil per la seva capacitat de síntesi, es pot extreure de B. Benassar (diverses obres, entre les quals destaca *Inquisición española: poder político y control social*, Barcelona, 1981). L'important nucli de Sevilla ha estat tractat per Juan Gil Fernández: *Los conversos y la Inquisición sevillana* (Sevilla, 2000, 2 vol.).

Quant a Girona, cal destacar l'obra de l'Institut d'Estudis Nahmànides i la *Història de la Catalunya Jueva. Vida i mort de les comunitats jueves de la Catalunya medieval* (Girona, 2009) de Sílvia Planas i Manuel Forcano, entre altres obres d'interès.

APÈNDIX DOCUMENTAL (ARXIU DIOCESÀ DE GIRONA, REGISTRES DE 'QUESITORIA', LICÈNCIES PER DEMANAR CARITAT):

Els documents que transcrivim a continuació procedeixen en la seva totalitat de la sèrie *Quesitoria* (licències de caritat) de l'Arxiu Diocesà de Girona. Indiquem la data i la referència dins el registre (volum i foli). Tots són datats a Girona, i lliurats a les oficines de la vicaria de la cúria eclesiàstica que funcionava als baixos del Palau Episcopal.

1375, maig 5 (I, 66v). *Joan Sord, de Girona, batejat el dia de Pasqua a Santa Eulàlia de Vilanova: [...] Cum igitur Johannes Surdi, oriundus civitatis Gerunde, lator presentium, divino illuminatus spiritu, fugatis tenebrarum erroribus a Judahica cecitate*

*perfidia derelicta ad Christum verum lumen penitus sit conversus et sacri fontis liquore divina gratia insignitus die sancto Pasche proximo preterito in ecclesia Sancte Eulalie de Villanova dicte nostre diocesis, prout ex presbiterorum curatorum dicte ecclesie testimonio legitime nobis constat, tunc nichil secum portans preter nudum corpus et quasi modo genitus infans lactis indigeat pasti dulcedine sicque Christi instructione et fideli emolumento christifidelium indigeat auxilio et succursu, universitatem vestram rogamus et in Domino exortamur quatenus dictum Johannem Surdi de bonis a Deo vobis collatis pias elemosinas et alia caritatis subsidia erogetis...*³

1375, agost 8 (l, 68). Pere de Rodes, la seva muller i el seu fill, naturals de Barcelona i batejats a la Quaresma passada a Santa Creu de Rodes: [...] Cum igitur Petrus de Rodes et Johanna eius uxor et Johannes eorum filius, habitatores parrochie Sancte Crucis de Rodes, olim vero habitatores civitatis Barchinone, divino illuminati spiritu, fugatis tenebrarum erroribus a Judahica cecitate perfidia decelatta ad Christum verum lumen penitus sint conversi et sacri fontis liquore divina gratia insigniti circa Quadragesimam prope preteritam in ecclesia Sancte Crucis de Rodis, prout fide dignorum testimonio legitime nobis constat, tunc nichil secum portantes preter nudum corpus...⁴

1377, abril 11 (l, 81v-82). Marc Moner (David Garson) de Solsona; Juan Turón (Mossé Valensí) de Palencia; Juan Estrada (Isaac Biton) de Venta de Baños, batejats el diumenge de Rams a Besalú: [...] Cum igitur Marchus Monerii (olim David Garson, de Solsona, Urgellensis diocesis), Johannes Toron (olim Mossé Valensí, Palensiensis diocesis Regni Castelle oriundus) et Johannes Straderii (olim Issachus Biton, oriundus civitatis de Venth Regni Castelle) nominati, divino illuminati spiritu, fugatis tenebrarum erroribus a Judahica cecitate perfidia derelicta ad Christum verum lumen penitus sic conversi et sacri fontis liquore divina gratia insigniti ante festum Ramis Palmorum proxime preteritum intus villam Bisulduni dicte nostre diocesis Gerundensis, prout fide dignorum testimonio legitime nobis constat, tunc nichil secum portantes preter nudum corpus...⁵

1378, abril 3 (l, 84v). Johann von Ruibech, de Colònia, batejat fa quatre mesos a Santa Maria del Mar de Barcelona: [...] Noveritis quod Johannes de Ruibech, olim Judeus Colonnensis diocesis de partibus Alamannie oriundus, divino spiritu illuminatus, fugiens tenebrarum erroribus et Judahice cecitatis

³ Prega als rectors de les parròquies i altres responsables eclesiàstics que el rebin bé i concedeix 40 dies d'indulgència als qui li facin almoïna.

⁴ Amb la mateixa petició de bona rebuda i 40 dies d'indulgència.

⁵ Petició de benevolència, sense indulgències.

perfidia derelicta ad Christum verum lumen fuit conversus necnon sacri fontis liquore in civitate Barchinone, circa Illor menses sunt elapsi, per vicarium seu curatum animarum in ecclesia Beate Marie de Mari dicte civitatis exercentem fuit in eadem ecclesia babtizatus: cuius patrini fuerunt venerabiles Johannes de Ruibeck, domicellus, et Petrus Vebié, juponerius Barchinone, prout predicta et plurima alia in quibusdam patentibus literis reverendi in Christo patris domini Petri episcopi Barchinonensis,⁶ datis Barchinone XVII die Martii anni presentis, vidimus contineri... Idcirco... iniungentes quatenus dictum Johannem conversum, si et quando eum ad vos declinare contigerit elemosinas petiturum, ipsum benigne recipiatis et manum caritatis ei misericorditer porrigatis, ne ob defectum merciorum in opprobrium christiane religionis (quod absit!) ad pristinae cecitatis errorem, tamquam canis ad vomitum, redire compellatur...⁷

1378, maig 5 (I, 86v). Ramon Malarç, de Toledo, batejat aquest any a la catedral de Girona en presència de la seva muller, ja conversa: [...] Noveritis quod Raymundus Malarçii, olim Judeus civitatis Toletane, ut asserit, oriundus, divino spiritu illuminatus, fugatis tenebrarum erroribus et Judahice cecitatis perfidia derelicta, ad Christum verum lumen ac fidem orthodoxam fuit conversus necnon sacri fontis liquore in nostra Gerundensi et katedrali ecclesia anno presenti babtizatus; postquam babtismum, duxit in uxorem per verba de presenti quandam mulierem vocatam Theresiam oriundam d'Alcalá, iam conversam. Idcirco... quare coniuges supradictos conversos, si et quando eos ad vos declinare contigerit elemosinas petituros, ipsos benigne recipiatis et manum caritatis eis misericorditer porrigatis, ne ob defectum necessariorum in opprobrium christiane religionis (quod absit!) ad pristinum cecitatis errorem, tamquam canis ad vomitum, redire compellantur...⁸

1379, març 26 (I, 89bis-v). Joan Català, convers de Girona que ha perdut tots els seus béns: [...] Cum Jacobus Cathalani, olim Judeus, propter miraculum singulare quod Dominus Noster Jhesus Christus ei ostendere dignatus est, sit ad fidem christianam conversus sacrosancto babtismate recepto, omnia bona que tunc possidebat dimittendo, ob quod tanta paupertate oppresus vitam huiusmodi transire non valet absque elemosinis fidelium, prout in quibusdam litteris quorundorum reverendorum dominorum prelatorum et venerabilium vicariorum eorundem, nobis exhibitis, vidimus contineri...⁹.

⁶ Pere de Planelles, bisbe de Barcelona de 1371 a 1385. La lletra esmentada seria del 17 març 1378.

⁷ Demana almoines als fidels i caritat als clergues, sense indulgències.

⁸ Sense indulgències.

⁹ Sense indulgències.

1379, maig 17 (l, 90). Pere Alfons de Luna i el seu fill, de Castelló d'Empúries, batejats fa tres anys a la catedral de Girona: [...] *Universitati vestre notum facimus per presentes quod Petrus Alfonsi de Luna, olim Judeus ville Castilionis Impuritarum, ac Brunissendis eius uxor quondam, tunc Judea, ac Raimundus Rubei, ipsorum coniugum filius parvulus et olim Judeus, divino illuminati spiritu, fugatis tenebrarum erroribus et Judaice cecitatis perfidia derelicta, ad Christum verum lumen et fidem orthodoxam, tres anni esluxerunt (vel inde circa) fuerunt conversi necnon sacri fontis liquore in nostra Gerundensi et katedrali ecclesia babtizati, prout tamquam de notorio et aliter legitime nobis constat, tunc nichil secum portantes preter nudum corpus...*¹⁰

1380, agost 3 (l, 95). Pere Castell (Jacob) de Lorancha, al Regne de Castella, batejat fa deu anys a la catedral de Girona: [...] *Quia meritorium apud Deum esse conspicimus veritatis testimonium peribere, universitati vestre notum facimus per presentes quod olim Petrus Castell, qui in Judaysmo ante babtismo vocabatur Jacob, oriundus de Lorancha Regni Castelle, divino illuminatus spiritu, fugatis tenebrarum erroribus et Judayce cecitatis perfidia derelicta, ad Christum verum lumen ac fidem orthodoxam decem anni esluxerunt (vel inde circa) fuit conversus et sacri fontis unda in nostra katedrali ecclesia Gerundensi babtizatus, prout fide dignorum testimonio et aliter legitime nobis constat, in quorum testimonium presentes, nostro sigillo comitatas, eidem Petro Castell nobis super hiis supplicanti duximus concedendas.*¹¹

1381, setembre 18 (l, 103rv). Toussaint, convertit amb altres tres jueus per l'aparició del Nen Jesús durant la missa de la catedral de Reims i allà mateix batejat el dia de Tots Sants de 1377: [...] *Cum igitur Tonsanus, lator presentium, divino illuminatus spiritu, fugatis tenebrarum erroribus de Judayce cecitatis perfidia ad Christum verum lumen sit conversus et sacri fontis liquore divina gratia insignitus miracloseque una cum tribus aliis Judeis civitatis Remensis sancta et devota intentione ecclesiam Beate Marie Remensis unanimiter intraverunt ad divina officia audienda*

¹⁰ Sense indulgències.

¹¹ Sense cap recomanació, indulgència ni al·lusió a l'almoina. Es tracta d'una certificació més que d'una llicència. Donat l'origen castellà de Pere Castell (forma catalanitzada de Pedro Castillo) ve a ser un vertader salconduit o "guiatge".

¹² Emet la lletra el vicari episcopal de Girona, Miquel de Sant Joan, que reproduceix la deliciosa història d'una conversió a conseqüència de l'aparició del Nen Jesús a uns jueus durant la missa major de la catedral de Reims, França, narració que copia les lletres episcopals del bisbe Richard de Reims; els jueus sobtadament convertits sembla que van ser batejats *in situ*, i que van rebre el nom de la festa del dia 1 de novembre ("in festo Omnium Sanctorum", la popular festa francesa de la Toussaint o Tots Sants, llatinitzada en "Tonsanus").

*et inter cetera ad elevationem Sacratissimi Corporis Domini Nostri Jhesu Christi inter manus cuiusdam canonici presbiteri dicte ecclesie Remensis missam celebrantis*¹³ *et ipsum Corpus*¹⁴ *Dominicum*¹⁵ *populo ostendentis, dictus Tonsanus cum aliis tribus Judeis divina repleti gratia*¹⁶ *viderunt unum pulcherrimum puerum, quo viso, isti Judei alta voce clamaverunt dicentes: "In manus tuas Domine commendo spiritum meum", clamando et proclamando: "Baptismum, baptismum!". Et ibidem baptizati fuerunt ac omnia et singula bona sua propter Deum resignaverunt: qui dictus Tonsanus, de bonis suis antequam accepisset baptismum, dedit quatuor milia franchos (vel valorem) pure propter Deum, pro celebrando quale die duas missas in honore Gloriose Virginis Marie et eius filii Jhesu Christi ac in remissionem peccaminum ac benefactorum suorum, et postmodum fuit baptizatus in predictis fontibus ecclesie Remensis, et fuit sibi nomen impositum Tonsanus die festi Omnium Sanctorum anno Domini M^o CCC^o LXX° septimo*¹⁷. *Unde isti venerunt nudi ad baptismum sicut parvuli infantes, nichil secum preter cor mundum deportantes, et quasi modo geniti infantes lac spiritualis dulcedinis concupiscentes ac christifidelium elemosinis auxilio et succursu indigentes, prout hec in quibusdam patentibus perguameneis litteris reverendi in Christo patris domini Richardi, miseratione divina archiepiscopi Remensis, eiusque sigillo ut prima facie videbatur vitreo, lacius vidimus contineri. Ideo, universitatem vestram attente rogamus et in Domino ortamur, quatenus dictos conversos, si et quando eos ad vos declinare contigerit elemosinas petituos, benigne recipiatis et manus caritatis eis misericorditer porrigatis ne ob defectum necessariorum in opprobrium christiane religionis (quod absit!) ad pristinae cecitatis errorem, tanquam canis ad vomitum redire compellantur. Vobis autem, ecclesiarum civitatis et diocesis Gerundensis rectoribus, sacristis, ebdomadariis et aliis clericis, curatis et non curatis, et vestrorum loca tenentibus, dicimus et mandamus quatenus cum conversi supradicti ad vos et ecclesias vestras declinaverint elemosinas petituri, ipsos benigne recipiatis et caritative tractetis, miraculaque predicta*

¹³ Ratllat: "dum prefatus canonicus..."

¹⁴ Ratllat: "Christi..."

¹⁵ Ratllat: "in elevatione Christi..."

¹⁶ Ratllat: "in manus prefati celebrantis missam..." Les contínues vacil·lacions de l'escrivà s'expliquen potser per la dificultat que tenia d'entendre la lletra francesa de la carta episcopal, que, a més, devia ser molt extensa, i que ell vol resumir sense deixar d'aprofitar la narració apològica, tant del gust de la mentalitat medieval.

¹⁷ La conversió de Reims hauria, doncs, tingut lloc el dia 1 de novembre del 1377. Toussaint hauria repartit 4.000 francs en almoines i misses abans de batejar-se, quedant així en la més absoluta pobresa.

et paupertatem eorum populo vobis commisso exponatis, et unum vel duos de parochianis vestris eligatis ad huiusmodi elemosinas colligendas ut eisdem fideliter assignentur, populumque ipsum ad benefaciendum eisdem salubribus monitis et piis exortationibus inducatis...

1382, gener 27 (I, 104rv). Mestre Jean Alquer, de Tolosa, que després de convertir-se ha convertit també la seva muller, Maria: [...] Oleastri sterilitati olive inserta pinguedine naturalibus ramis, inde is videlicet cadentibus ab infidelitatis errore cecitatis sue Judea disciplina deploret donec intret ad eam Salvatoris nostri Jhesu Christi luminis plenitudo sive cum illis congratulari oporteat grati luminis beneficiis largiendis qui Judaysmi excussa caligine fidei luce perfussi festinant ingredi domum Dei, ut sic omnis Israeliticus populus salvus fiat devotionis ardor penes alios crucis Domini inimicos vehementius incedatur, crescatque religio christiana.¹⁸ Et magister Johannis Alquerii, civis Tholosanus, ac (ad eiusdem Johannis predicationem) Maria, uxor sua, et complures alii olim Judei, Spiritus Sancti gratia inspirati, ad fidem catholicam sunt conversi ac etiam sacri fontis babtismate renati in Sancta Matre Ecclesia, omnia bona sua thesaurizando in celis (ubi nec erugo neque tinea demolitur) Christi pauperibus erogarint, prout tam ex tenoribus certarum litterarum reverendorum... episcopum... quam fide dignorum testimonio nobis constat. Eapropter, et ne predicti conversi inter alios christicolos a Judeis et ceteris infidelibus propter inopiam vivere concernantur in opprobrium fidei christiane, quodque ex hoc prevalente (quod absit!) adversus eos humani generis inimico redire ad vomitum non cogantur, volentes eidem super hiis quantum eum Domino possumus benignum presidium impetrari, vobis et vestrorum singulis qui per dictos conversos vel eorum aliquem aut per partem ipsorum, una cum presentibus, fueritis requisiti, per easdem dicimus et mandamus expresse in virtute sancte obediencie et sub excomunionis pena quatenus cum predictos conversos vel eorum aliquem ad vos vel vestras ecclesias contigerit declinare elemosinas petituos, eosdem benigne admittatis et caritative tractetis...

1386, desembre 13 (I, 123v). Jean Gervais, convertit amb altres jueus per haver escoltat una veu de la Verge Maria, i recomanat per lletres del rector de la col·legiata de Saint-Gervais de París, que donen testimoni dels miracles que han acompanyat aquestes conversions: [...] Oleastri sterilitati olive inserta

¹⁸ La sintaxi, una mica estranya, d'aquest paràgraf fa pensar en una còpia mal compresa de l'original vingut de França i escrit per un llatí una mica recargolat.

*pinguedine...*¹⁹ *Et Johannes Gervasii, presentium exhibitor, olim Judeus, Beate Marie perpetuo Virginis et Matris Dei et Domini nostri Jhesu Christi meritis voceque compunctus, Judaismo relicto, ad fidem predictam conversus et tandem cum pluribus aliis ante Judeis sacri bapntismatis lavacro fuit renovatus, certis miraculis subsecutis, prout in quodam publico instrumento seu litteris honorabilis Vullandi de Sancto Mauricio, licenciati in decretis, canonico ecclesie collegiate Beate Marie Parisiis rectorisque et curati perpetui Sancti Gervasii Parisiensis, eius sigillo appendicio ut videbatur prima facie communitis, vidimus latissime contineri...*

1387, setembre 18 (I, 126v). Joan i Joana Alemany, d'Avinyó: [...] *Cum sic in litteris nonnullorum Sancte Matris Ecclesie prelatorum nobis exhibitis vidimus, et videre poteritis, contineri, Johannes Alamani et Johanna eius uxore, de Avinione, olim divinitus inspirati, velamine tenebrarum erroris Judaice procul pulso et sacro bapntismate devote recepto, fidem susceperint ac teneant christianam, paupertate oppressi eo quia errore predicto reliquerunt omnia bona sua non habent unde vivant prolemque nutriant procreatam, quare oportet eos hic inde querere vitam suam. Eapropter, vobis vestrumque singulis tenore presentium dicimus et mandamus in virtute sancte obedientie, firmiter et districte, quatenus si quando prefati conversi ad vos seu vestras ecclesias declinabunt elemosinas petitori, presentibus communiti, eos benigne admittatis, caritative tractetis vestrisque plebibus presentetis, eorum necessitatem (si expedierit) exponendo, plebesque ipsas ad benefaciendum eisdem conversis piis exhortationibus inducatis, sperantis ab illo premium qui in centuplum remunerat omne bonum; presentibus post tres menses minime valituris.*

1390, abril²⁰ 18 (II, 9rv). Lluís de Meisach, convertit i batejat per Guillem Escuder, rector de Torroella de Fluvià: *Universis christifidelibus ubilibet constitutis Berengarius, Dei gratia episcopus Gerundensis,²¹ salutem in Domino Jhesu Christo bonisque operibus abundare. Oleastri sterilitati olive inserta pinguedine naturalibus ramis videlicet Judeis cadentibus ab infidelitatis errore cecitatis sue Judea dempna deploret donec intret ad eam veri luminis plenitudo.²² Sane, cum illis congratulari oporteat grati luminis beneficiis largitate qui, excussa Judaysmi caligine, fidei luce perfusi festinant ingredi domum Dei: ut sic omnis Israeliticus populus salvus fiat devotionis ardore penes cunctos inimicos fidei orthodoxe, vehementius intendatur*

¹⁹ Vegeu el paràgraf inicial de la lletra anterior, adreçada al Mestre Jean Alquer de Tolosa (27 de gener de 1382; I, 104rv) i la nota corresponent.

²⁰ Ratllat: "desembre".

²¹ Berenguer d'Anglesola, bisbe de Girona (1384 -1408). Ratllat: "Berengarius, Dei gratia episcopus Gerundensis, universis christi..." Nota al marge: "Pro converso Judaysmi".

²² Vegeu la lletra del 27 de gener de 1382 i ss.

crescatque religio christiana. Et sic, per informationem super hiis per nos receptam, legitime nobis constat Ludovicus de Meysacho, de nostra diocesi oriundus, olim natus et nutritus in Judaysmo errore ac sic existens (videlicet de mense Februarii proximi preteriti) in loco vocato Turricella de Fluviano diocesis supradicte, Spiritus Sancti gratia inspiratus, dicto Judaysmo eiusque errore totaliter derelictis, ad fidem predictam conversus, sacri babtismatis fonte in ecclesia eiusdem loci Turricelle per discretum Guillermmum Scuderii presbiterum curatum eiusdem ecclesie babtizatus ac renatus fuerit humiliter et devote, nec habeat facultates unde vitam suam inopem possit commode sustentare, propterea quod indiget ad tempus vestris elemosinis et succursu. Eapropter, predicta omnia tamquam vera universitati vestre tenore presentium intimantes, eandem requirimus et rogamus ac etiam exhortamur per viscera misericordie Jhesu Christi quatenus, premissis omnibus fidem plenariam adhibendo, de bonis vobis a Deo collatis pias elemosinas et alia grata subsidia caritatis sibi misericorditer erogetis, vosque per hec et alia bona que Domino feceritis inspirante ad eterne felicitatis valeatis gaudia pervenire. Vobis autem, nostre cathedralis et aliarum ecclesiarum civitatis et diocesis predictarum presbiteris curam regentibus animarum ad quos presentes contigerint pervenire quos precipue decet participes efici operibus caritatis, in virtute sancte obedientie dicimus et mandamus quatenus cum dictus Ludovicus conversus ad vos vestrasque ecclesias declinabit elemosinas petiturus, presentibus communitus, ipsum et has benigne tractetis admittentes, vobisque commissis plebibus presentare et exponere illius necessitatem nostramque indulgentiam infrascriptam, plebes ipsas ad benefaciendum sibi salubribus monitis piisque exhortationibus inducatis, sperantes ab illo premium qui in centuplum remunerat omne bonum. Nos vero de dicti Domini nostri Jhesu Christi, beate Marie Virginis eius matris ac beatorum Petri et Pauli apostolorum eius auctoritate et meritis confidendo, omnibus vere penitentibus per Spiritus Sancti gratiam misericorditer relaxamus; presentibus post annum minime valituris. Datum et actum Gerunde, sub sigillo nostro pendentis, XVIII²³ Aprilis, anno a nativitate Domini M^o. CCC^o. LXXX°.

1391, setembre 12 (II, 12). Pere Clusella Cerdó (Ysaach Saúl, de Girona), batejat a la catedral amb muller i fills²⁴: [...] Petrus Clusella Cerdó, civis Gerundensis, olim Ysaach Saulis ebrayce nuncupatus, una cum Clara uxore ac Bernardo, Johanne et Berengario filiis suis, divinitus inspiratus (inspiratione divina) perfidie criminoze tenebris efugatis, christianam religionem amplectens, suscipere meruit ac suscepit

²³ Ratllat: "Decembris".

²⁴ Sense indulgències. Al marge: "Pro converso. Pro converso Gerunde".

*in nostra ecclesia cathedrali gratiam baptismalem, insignitus cum suis predictis caractere fidei supradicte; vobis ipsos omnes tamquam oves nostras nostroque ovili fideliter inherentes, in Domino...*²⁵

1391, setembre 25 (II, 12). Pere Guillem Sunyer (Salomó Bonavia, de Girona) batejat a la catedral; la seva muller, Magdalena, i el seu fill Joan Sirvent s'han batejat a Barcelona²⁶: [...] Petrus Guillermi Sunyerii, mercator Gerunde, olim Salomon Bonavia hebrayce nuncupatus, una cum Magdalena, uxor, et Johanne Sirvent, filio, suis, divinitus inspiratus, perfidie tenebris efugatis, christianam religionem complectens, suscipere meruit ac suscepit ipse in nostra ecclesia cathedrali (et dicti sui Barchinone) gratiam bapismalem insignitus caractere fidei supradicte...

1391, octubre 5 (II, 12v). Castelló Mercader (Baron Jacob, de Girona) amb muller i cinc fills, i Joan Cardona (Astruc Saragossa) batejats a la catedral²⁷: [...] Dicimus per presentes quod Castilio Mercaderii, matalasseri, tunc Judeus existens, civis Gerundensis,²⁸ et Baron Jacob ebrayce nuncupatus, una cum Francisca, uxore, et quinque filiis suis, divinitus inspiratus, perfidie tenebris efugatis et cetera, in nostra ecclesia cathedrali gratiam et cetera; vobis ipsum Castilionem cum suis predictis tamquam oves nostras... Item ipsa die, similis, per Johannem Cardona, nuncupatus nomen eius hebrayce Struch Çaracosa.

1391, octubre 6 (II, 12v). Pere Cerir (Bonasch David, sastre de Girona) amb la seva muller, batejats a la parròquia de Sant Feliu de Girona: [...] Quod Petrus Cerir, sartor; civis Gerundensis, nudius Judeus et Bonasch David hebrayce nuncupatus, una cum Margarita uxore sua, divinitus inspiratus, miseratione divina perfidie tenebris efugatis et cetera, in ecclesia parrochiali Sancti Felicis Gerunde gratiam bapismalem insignitus, cum dicta uxore sua caractere fidei supradicte...

1391, octubre 6 (II, 12v). Francesc Pellicer (Phonen Mardofay, peroler de Girona) amb muller i filla, batejats a la catedral: Item similis pro Francisco Pellicerii, perolerio cive Gerunde, nudius Judeus et cetera, Phonen Mardofay hebrayce nuncupatus, et Francisca, uxore, ac Narcissa, filia, suis, bapizati fuerunt in Sede.

1391, octubre 6 (II, 12v). Bernat Ferrer (Abraham Abraham, matalasser de Girona) amb muller i sis fills, batejats a la catedral: Item similis pro Bernardo Ferrarii, matalasserio cive Gerunde et cetera, Abraam Abraam hebrayce nuncupatus,

²⁵ Correcció al marge: "Vel sic: de sacri fonte bapismatis renovari meruit et renasci in nostra ecclesia cathedrali; vobis et cetera".

²⁶ Al marge: "Pro converso et Barchinone" (els familiars havien rebut el baptisme a Barcelona).

²⁷ Al marge: "Continuetur ut supra pro Judeo Gerunde" (es refereix a les fórmules d'introducció, etc.). El nom d'Astruc Saragossa s'escriu literalment Caracossa.

²⁸ Ratllat: "olim".

cum Francisca uxore et VI prolibus, babtizatis ipso et uno filio Barchinone et ceteris in dicta Sede.

1391, octubre 11 (II, 12v). *Pere Cerdà (Issach Aliafo, carnisser), batejat a la catedral: Item similis pro Petro Cerdani, ebrayce Issach Aliafo, carnicerio, in ecclesia Sedis, XI Octobris.*

1391... (II, 12v). *Francesc de Terrades (Abraham Robis, mercader de Girona) amb muller i cinc fills, batejats a Sant Martí Sacosta: Item similis pro Francisco de Terradis, mercatore cive Gerunde, ebrayce Abraam robis, cum Blanca uxore ac tribus filiis et duabus filiabus, in ecclesia Sancti Martini de Costa Gerunde.*

1391, octubre 13 (II, 12v). *Simó Samasó (Abraham Lleó, mercer de Banyoles) amb muller i altres, batejats a Banyoles: Item similis pro Symone Çamason, mercerio ville Balneolarum, hebrayce nuncupato Abraam Leo, babtizato in ecclesia ipsius ville, cum uxore sua et aliis.²⁹*

1391... (II, 12v). *Bernat de Camps (Vidal Issach, forner de Girona) amb muller i tres fills, batejats a la catedral: Item, similis pro Bernardo de Campis, tornerio cive Gerunde, Vidal Issach ebrayce nuncupato, cum Blanca uxore et tribus filiis, in ecclesia cathedrali Gerundensi.*

1391, octubre 16 (II, 12v). *Joan Marco (Abraham, mercer castellà resident a Girona) amb muller i tres fills, batejats a la catedral: Item, similis pro Johanne Marconi, mercerio Gerunde natione castellano, Abraam ebrayce nuncupato cum Blanca uxore et tribus filiis, in ecclesia Gerunde die XVI dicti mensis.*

1391, octubre 21 (II, 12v). *Pere Gironella (Israel Abraham, sastre de Girona) batejat el passat 16 d'agost a Camprodon: Item, similis pro Petro Geronella, sartore Gerunde, Israel Abraam hebrayce nuncupato, nudius die XVI Augusti proxime preterito babtizato in ecclesia Campirotundi diocesis Gerundensis, ad beneficiendum eidem inopia laboranti. Datum XXI die Octobris.*

1391... (II, 12v). *Mestre Rafael (Bonjuhà, metge de Girona) batejat a Barcelona, amb muller i quatre fills, batejats a Girona: Item, similis pro magistro Raphaele, físico Gerunde, Bonjuhà hebraice, Dulcia uxore et Raphaele, Daniele, Blanca et Alvira, prolibus suis: ipse in ecclesia Barchinone et ceteri hic Gerunde.*

1391... (II, 12v). *Bonanat Cerir (Mardofay, peroler de Girona) amb muller i tres fills, batejats a la catedral: Item, similis pro Bonanato Cerir, perolerio cive Gerunde, Mardofay hebrayce nuncupato, in ecclesia Gerundensi, cum Catherina uxore et triplici prole.*

²⁹ El bisbat de Girona li fa un pergami amb segell pendent. "Gerunde, sub nostro sigillo pendenti, die XIII Octobris anno a nativitate Domini M^o.CCC^o. XC^o. I^o".

1391... (II, 12v). Francesca Soler, vídua amb tres fills, batejada a la catedral: *Item, similis pro Francisca Solera, bapuzata in Sede cum trina prole, vidua.*

1391... (II, 12v). Caterina Sunyer, amb dos fills, batejats a l'església del Mercadal de Girona: *Item, similis pro Catherina Sunyera, bapuzata ecclesia Mercatalli cum duplici prole.*

1391, desembre 1 (II, 13v). Joan de Pinós (Abraham, aragonès resident a Barcelona) amb muller i tres fills: [...] *Cum per vestras diversorum dominorum Sancte Matris Ecclesie prelatorum legitime nobis constet quod Johannes de Pinós, aragonigena habitator Barchinone, olim Judeus et Abraam hebrayce nuncupatus, et Catherina, coniuges, ac Petrus, Franciscus et Guillelmus, eorum filii, divinitus inspirati, Judaysmi perfidia derelicta, de sacrisancti bapuzatismatis renovati extiterint pariter et renati; eapropter, ipsius Johannis supplicationibus inclinati, vobis vestrumque singulis tenore presentium dicimus, mandamus et virtute sancte obediencie firmiter et districte, quatenus cum prefati conversi vel eorum aliquis ad vos vestrasque ecclesias declinaverint, presentibus communiti, eos tamquam oves dominicas, quasi modo geniti infantes benigniter admittendo et fraternaliter...³⁰*

1398, setembre 5 (II, 39v-40). Mestre Joan Alquer, que ara viu a Avinyó i treballa en la conversió dels seus antics correligionaris amb protecció papal: [...] *Cum igitur sic per litteras apostolicas et regias atque quorundam aliorum duorum Sancte Matris Ecclesie prelatorum veridice nobis constat, magister Johannes Alquerii, civis Avinionensis exhibitor presentium litterarum, dudum Spiritus Sancti gratia illustratus in Judaismo persistentem, errore Judayco derelicto sacri bapuzatismatis fonte renovatus fuerit et renatus, pluresque de Judeis suis predicationibus et doctrinis ad Christi fidem efficaciter sunt conversi et verisimilius conversi deinceps presumantur. Ob quod dominus noster papa omnibus vere penitentibus et conversis qui dicto magistro Johanni et ceteris conversis per eorum et familie luce sustentatione manus suas porrexerint elemosinis adiutrices, unum annum et XL dies de iniunctis eis penitentiis per Spiritus Sancti gratiam relaxat misericorditer de gratia speciali...³¹*

³⁰ Encapçala aquesta lletra el vicari episcopal del bisbe Berenguer d'Anglesola (1384-1408), que era el benedictí Fra Joan Ermengol, prior i sagristà major de Sant Cugat del Vallès: "*Frater Johannes Ermengaudi, decretorum doctor, prior et sacrista maior monasterii Sancti Cucuphatis Ordinis Sancti Benedicti diocesis Barchinone, et reverendissimi in Christo patris ac domini domini Berengarii, Dei gratia episcopi Gerundensis vicarius in spiritualibus et temporalibus generalis, universis clericis civitatis et diocesis Gerundensis ad quos presentes pervenerint, salutem in Domino*".

³¹ Com veiem, les almoines fetes al Mestre Jean Alquer reben una indulgència papal especial d'un any i 40 dies, la més gran que es pot trobar en tota la sèrie, sens dubte a causa de la importància atribuïda al seu treball de proselitisme entre els jueus encara no convertits.

1401, gener 4 (II, 46rv). Daniel Cristià (mestre Abraham), que porta lletres de presentació d'altres bisbes: [...] *Pro tanto, vobis et vestrum singulis... sic dicimus et mandamus in virtute sancte obedientie firmiter et discrete quatenus, cum lator presentium (magister Abraam primitus ebreus existens, nunc vero Daniel Christicola nuncupatus) de Judaismo ad catholicam fidem conversus cum suis sacri babtismatis fonte renatus, ut in diversis nonnullorum dominorum antistitum literis nobis exhibitis vidimus et videre potestis contineri, ad vos vestrasque ecclesias declinaverit elemosinas petiturus, presentibus communitus, illum et his benigniter admittendo, caritative tractetis vobisque comissis plebibus presentetis, plebes ipsas ad benefaciendum illi piis exhortationibus indicantes, sperantes ab illo premium qui in centuplum remunerat omne bonum. Nos ei de Domini nostri Jhesu Christi misericordia et beatorum Petri et Pauli...*³²

1403, febrer 26 (II, 63rv). Francesc de Segurioles (Alí) i Ramon Sampsó (Forax), naturals de la Vall d'Uixó i conversos de l'islam: *Berengarius, miseratione divina tituli Sancti Clementis presbiter cardinalis, administrator perpetuus auctoritate apostolica ecclesie Gerundensis [...]*³³*qui Sarracenicam seu Maurorum excussa caligine, fidei orthodoxe luce perfusi, festinant ingredi domum Dei ut sic electi de omni populo salvi fiant devotionisque ardor penes dicte fidei inimicos vehementius intendatur crescatque religio christiana. Pro tanto, admissa supplicatione consona rationi super hiis humiliter nobis facta, universitatem vestram supra infra scriptis certam fieri presentium testimonio, cupientes videlicet quod Franciscus de Seguriollis (qui Hali) et Raimundus Sampsonis (qui Forax) divinitus inspirati, perfidie illius in paganismo primitus nominati nequissimi Mahometi christiani nominis crudelissimi inimici tenebris efugatis, veri suffusi luminis claritate, relictis omnino pro loco parentibus propriis, uxoribus atque natis, consanguineis et amicis, domibus, rebus et bonis ac terra videlicet Regno Valentie, valle Vall d'Uxó vulgariter nuncupata, ubi seipsos et ea omnia habebant et liberi libera possidebant, religionem christianam ferventissime amplectentes, civitatem predictam Gerundam que tamquam primaria illius dampnate machometice secte per illum nobilissimum ac christianissimum regem Karolum Magnum in istis partibus superatrix ac christianismi plantatrix firmissima atque nutrix apud paganos multipliciter diffamatur, animosissime*

³² El bisbe Berenguer d'Anglesola concedeix 100 dies d'indulgència a tots els que li facin almoïna.

³³ Com ja hem dit a la introducció, el bisbe Berenguer d'Anglesola fou creat "cardenal prevere" (els cardenals poden ser preveres o diaques) i se li assignà el "títol" de l'església de San Clemente de Roma. En teoria, aquest era el seu ofici eclesiàstic, de manera que la diòcesi de Girona era per a ell només "administrada" per encàrrec papal.

advenerunt, ibique potius quam alibi (ob premissa) sacri fontis lavacrum suscipere sitientes, illud instanter ac devotissime sibi dari humiliter postulaverunt, quibus tandem de ipsorum proposito et motivo ac de fide catholica per diversos in sacra theologia magistros et alios divinarum et humanarum scripturarum viros peritos diutius ut decuit accersitis inter et instructis, die dominica XVIII mensis subscripti et anni subnixa in dicta nobis commissa ecclesia cathedrali, dum in ea Vesperarum sollemnia agerentur³⁴ religionem christicolam amplectentes per ipsius ecclesie clavigerum presbiterum et curatum cathecizati in fide, in ecclesiam ipsam introducti cum suis patrinis et matrinis ac populi multitudine copiosa babtismalem gratiam publice cum devotione non modica susceperunt ac meruerunt de sacro fontis babtismate renovari pariter et renasci, dicte fidei caractere insigniti. Cumque prefati Franciscus et Raymundus, paganismo et rebus mundanis exuti, indigeant (licet in Christo divites) vestris elemosinis et succursu, quibus mediantibus vitam suam inopem valeant pertransire, eapropter predicta omnia ad vestre universitatis notitiam tenore presentium deducentes, universis et singulis predictam civitatem et diocesim Gerundensem ubilibet constitutis qui predictis Francisco et Raimundo conversis manus suas perrexerint adiutrices, centum dies de iniunctis eis penitentiis auctoritate Omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum [...] presentibus quoad elemosinas et indulgentiam supradictas post triennium minime valituris. Datum Gerunde, die XXVII^a Februarii anno a nativitate Domini M. CCC. Tercio.³⁵

1403, juliol 29 (II, 66v-67). SibiHa, filla del jueu convers gironí Joan Riera, per tal de reunir el dot matrimonial: *Berengarius, miseratione divina tituli Sancti Clementis presbiter cardinalis, administrator auctoritate apostolica ecclesie Gerundensis, universis christifidelibus per dictam civitatem et nostram diocesim Gerundensem ubilibet constitutis, salutem in Domino³⁶ [...]. Cum igitur, sicut nobis constat per informationem summariam, quedam adolescentula nomine Sibilia, XVI^m sue annum vel circa agens etatis, filia Johannis de Riaria, dudum de Judaysmo ad fidem Christi una cum dicta eius filia Sibilia tunc parvula conversi et in dicta cathedrali ecclesia babtizati, dicto eius patre se ad partes alias transfferente, per Guillemmum Martini fusterium Gerundensem et Sibiliam eius uxorem (dicte adolescentule matrinam) fuerit educata pariter et nutrita ac in fide catholica et*

³⁴ Van ser, doncs, batejats a la catedral durant els oficis de vespres del diumenge 18 de febrer de 1403, acompanyats pels seus padrins i en presència d'una gran multitud de fidels.

³⁵ La llicència va, doncs, acompanyada de 100 dies d'indulgències i té una validesa de tres anys, condicions molt favorables que, juntament amb el tenor de la redacció i la solemnitat de l'acte descrit, mostren un gran interès. Al marge: "Pro sarraçenis liberatis".

³⁶ Vegeu la lletra anterior i la nota corresponent. Al marge: "Pro conversa maritanda".

eius sanctis cerimoniais sufficienter instructa³⁷ et in agendis docta pro vita miserabili sustentanda, dictisque Guillelmus Martini et Sibilia, coniuges, agnoscentes bonam ipsius puelle adolescentule indolem viteque ac mores honestatem (quibus asseritur perfulgere inter coetaneas dicte civitatis puellas) cupiant ipsam puellam collocari matrimonialiter condecenter, ad quod vestre et aliorum fidelium elemosine multum necessarie dinoscuntur, presertim cum de parentibus in remotis agentibus ac consanguineis in Judaysmo degentibus nequeat ad id aliquo modo adiuvari neque ipsi Guillelmus et Sibilia coniuges possent ad totam ipsius puelle dotem necessariam sufficere comode persolvendam, prompti tamen iuxta facultates eorum ad hoc debitum adimplere. Pro tanto, diversis super hiis nobis porrectis supplicationibus inclinati, universitatem vestram rogamus et in Domino exhortamur ac in remissionem vestrorum vobis iniungimus peccatorum quatenus de bonis a Deo vobis collatis dicte puelle converse pro sua collocatione matrimoniali predicta misericorditer erogetis [...]. Vobis autem clericis dicte cathedralis ceterarumque ecclesiarum civitatis et diocesis predictarum et vestrorum singulis tenore presentium dicimus et mandamus in virtute sancte obedientie et sub excomunionis pena, firmiter et districte, quatenus cum lator presentium ad vos seu vestras ecclesias declinabit dictas elemosinas petiturus, presentibus communitus, ipsum et has benigniter admittendo caritative tractetis, necessitatem et paupertatem dicte puelle converse vobis commissis plebibus presentetis, plebes ipsas ad benefaciendum dicte puelle converse dictamque indulgentiam consequendam piis monitis et exhortationibus inducendo, sperantes ab illo inde premium qui in centuplum remunerat omne bonum; presentibus post annum minime valituris. Datum Gerunde die XXIX Julii anno a nativitate Domini M. CCCC. Tertio.³⁸

1415, abril 13 (III, 36v). Juan de Sevilla, captiu de sarrains, convertit per força a l'islam i reconciliat a Medina del Campo: *Petrus de Boscho et cetera, vicarius et cetera³⁹[...]. Cum igitur Johannes de Sibilia, lator presentium, in pueritia (XIII annus vix attingens) per infidelissimos Agarenos in mari fuerit captivatus et diversis martiriis valde crudeliter atque suppliciiis cruciatus, in tantum ipsum tormenti et aliis flagellis dicti Sarraceni fatigaverunt et tormentaverunt quod aut mortem subire aut fidem Christi abnegare penitus ipsum oportebat, qui captivus cupiens ultimum terribilium mortis per vim et malis suis gratis cum sue iuvenilis etatis indiscretionem fidem Christi abnegare concessit licet aliud in corde (ut asseritur)*

³⁷ Ratllat: "docta".

³⁸ La llicència va acompanyada de 100 dies d'indulgència i té un any de durada.

³⁹ La llicència té un any de durada, sense indulgències. Al marge: "Pro Johanne de Sibilia, captivo".

habuisset, quo facto extrinsece, non intrinsece, Sarracenus cum dictis Agarenis per magnum tempus stetit, ubi Sarracenam cepit uxorem in qua filios et filias procreavit. Ex post autem, considerans periculum anime sue et qui fidem Dei abnegant in Averni profundi antra merentur collocari, consideravit et procuravit ad terram redire christianorum et reconciliacionis spiritum assumere et devote ac humiliter redire corde contrito ad ritum fidei catholice, ac novem captivos christianos ab eorum captivitate liberare, et ita operis per effectum complevit. Et cum fuit in villa de Medina del Campo, a reverendo in Christo patre et domino episcopo Saliamonicensi reconsiliacionem humiliter peccit, per quem fuit benigniter reconciliatus, ut per literas venerabilis vicarii Barchinone vidimus contineri. Et cum dictus Johannes sit pauper et inops ac bonis temporalibus viduatus et non habeat unde vitam suam valeat supportare nisi christifidelium elemosinis adiuvetur et succursu, ideo vobis et cuilibet vestrum dicimus et in virtute sancte obedientie districte mandamus quatenus cum prefatus Johannes, presentibus nostris litteris communitus, ad vos vestrasve ecclesias declinare contigerit elemosinas et alia grata caritatis subsidia petiturus, ipsum benigne recipiatis et caritative tractetis, necessitatem dicti captivi vobis commissis plebibus exponendo, ipsasque plebes ad benefaciendum eidem piis monitis et salubribus exhortationibus inducatis, sperantes inde ab illo premium qui in centuplum remunerat omne bonum; presentibus post unum annum minime valituris. Nolumus autem, imo prohibimus expresse, quod pro dicto captivo sive rescato vel similibus cartellos vel copias litterarum atque bassinum accaptando continue alicubi teneatur, sed quod lator ipse accaptet inde solummodo transeundo neque ex hoc bassinum commune Fratrum Beate Marie de Mercede Captivorum impediri valeat vel postponi.⁴⁰ Datum Gerunde, die XIII^a Aprilis anno a nativitate Domini M^o. CCCC^o. XV°.

1416, març 24 (II, 44rv). Bernat Marca (Astruc Samuel, sastre de Girona) amb cinc fills: *Dalmacius et cetera, episcopus et cetera⁴¹[...]. Cum igitur Bernardus Marcha, sartor civitatis Gerunde, olim Struch Samuhel nominatus, cecitatis Judaice caligine detersa, una cum quinque ipsius filiis adhuc parvulis et tenellis, sacrum bapisma suscepit reverenter Christumque in quem sui predecessores transfuxerunt adorando verum confessus fuerit esse Messiam, verumtamen (sicut nobis expositione fiabili demonstrabit) spoliatus bonis temporalibus et pauperem vitam ducens non*

⁴⁰ Aclariment interessant que mostra els costums de capta llavors vigents. Vegeu també: *Quesitoria III*, 36v (18 d'abril de 1415): "Pro Bernardo Rodon, captivo Barchinone".

⁴¹ Dalmau de Mur, bisbe de Girona (1415-19) i després de Saragossa, on va implantar el sistema de llicències per demanar caritat (vegeu: Pueyo, *Anales del Instituto de Estudios Medievales*).

*aliter poterit sibi et dictis filiis [utendi] in victu et vestitu necessaria ministrare nisi vestris et aliorum christifidelium adiuvetur elemosinis et succursu, eapropter dicti Bernardi Marcha supplicationibus inclinati...*⁴²

1418, juliol 8 (III, 60). Lletres testimonials per a Fernando de Zaragoza, jueu convers d'Ocaña, home instruït que organitza discussions per tal de convertir els jueus: *Petrus Ermengaudi et cetera, vicarius et cetera [...]. Huic est videlicet quod venerabilis magister Ferdinandus de Cesaraugusta, vicinus de Ocanya, vir litteratus et ad fidem catholicam reductus diocesis Tholetane, cupiens et affectans prout iam continuavit diutius indefesse per diversa mundi climata suis predicationibus ac crebris disputationibus de induratis lapidibus filios Israel suscitare post diversos circuitus quos pro fidei catholice dilatatione exercuit, fuit et inde non sine magnis laboribus et expensis huc Gerundam appellavit in qua presenserat Judeorum multitudinem habitare; in cuius ecclesia cathedrali, vocatis et presentibus multis christifidelibus et maioribus natu Judeorum dicte civitatis, de veri Messie iam diu est indubitato eventu, sacri Verbi incarnatione, babtismi emundatione, Dominici corporis consecratione, Sabbati mutatione et nonnullis aliis sacre fidei articulis publice predicavit, eius dicta Musahice legis et prophetarum auctoritatibus, quibus contradici non poterant, pulcre et veridice confirmando. Ac postmodum, erga dictos Judeos volens familiariter se ferre ac ipsorum animarum saluti prodesse, cupiens in Episcopali Palacio Gerundensi inquisitore heretice pravitatis, nonnullis sacre pagine ac utriusque iure professoribus, juratis ac multis aliis predictae civitatis honorabilibus civibus et nobis, dicto vicario, ad id presentibus et assistentibus cum dictis Judeis et permaxime litteratis, de veri Messie Jhesu Christi salvatoris nostri adventu eiusque divinitate et humanitate unitis publice disputavit, ipsosque Judeos per auctoritates quibus refutari non potuerunt, non sine eorum rubore et verecundia, viriliter debellavit ac quasi lucerna ardens que non sub modio set super candelabrum debet poni et eius disputacionibus Christi fidem et eius ecclesiam decoravit. In cuius vestri testimonium, dicto venerabili Fernando petenti et supplicanti, presentes litteras vicariatus nostri officii apensione munitas diximus apendendas. Datum et actum Gerunde, anno a nativitate Domini M. CCCC. XVIII.*⁴³

1418, juny 8 (III, 59v). Pere Ermengol, sastre de Girona, batejat amb un fill gran i una filla encara petita: *Dalmatius, Dei gratia episcopus Gerundensis*⁴⁴[...].

⁴² El bisbe acompanya la llicència de 40 dies d'indulgència.

⁴³ Al marge: "Testimoniale pro quodam predicando et disputando contra Judeos".

⁴⁴ Dalmau de Mur, bisbe de Girona (1415-19). Al marge: "Pro converso qui noviter se fecit babtizar". La llicència té un any de durada i 40 dies d'indulgència.

Cum igitur Petrus Ermengaudi, sartor civitatis Gerunde, cecitatis Judaice caligine detorsa, cum unico filio suo iam adulto ac unica filia parvula et tenella, sacrum bapisma suscepit reverenter ac Jhesum Christum in quem sui predecessores transfixerunt adorando verum confessus fuit esse Messiam, verumtamen (sicut nobis expositione fiabili demonstravit) spoliatus bonis temporalibus et pauperem vitam ducens, nisi vestris et aliorum christifidelium adiuvetur helemosinis et succursu, sibi et dictis eius filiis non poterit vite necessaria ministrare. Nos igitur, attendentes beatos esse super egenum et pauperem intendentes, pro tanto, fuis in hac parte supplicationibus inclinati ac necessitatibus supradictis compatientes visceribus caritatis, vobis et vestrorum singulis harum serie dicimus et mandamus in virtute sancte obedientie et sub excomunionis summa sive pena quatenus cum eundem Petrum Ermengaudi ad vos seu vestras ecclesias contigerit declinare pro dictis suis necessitatibus elemosinas petiturum, presentibus communitum, ipsum et has benigniter admittendo, caritative tractetis vobisque commissis plebibus presentetis, plebes ipsas ad benefaciendum eidem salubribus monitis piisque exhortationibus inducendo, sperantes inde ab illo premium qui in centuplum remunerat omne bonum. Nos etiam de Omnipotentis Dei misericordia et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius auctoritate confisi, omnibus vere penitentibus et confessis qui dicto Petro Ermengaudi manus porrexerint adiutrices, quadraginta dies de iniunctis eis penitentiis per Spiritus Sancti gratiam in Domino misericorditer relaxamus per presentibus, post annum minime valituris. Datum Gerunde, VIII die Junii anno a nativitate Domini M. CCCC. XVIII.

1454, octubre 2 (IV, 140v). Maria Fautreria, jueva conversa casada amb Mongí Maurià, demana almoines per pobresa: *Jordanus de Avinione, licenciatus in decretis, archidiaconus⁴⁵ ecclesie reverendi in Christo patris et domini domini Bernardi, miseratione divina episcopi Gerundensis,⁴⁶ vicarius in spiritualibus et temporalibus generalis, dilectis nobis in Christo universis christifidelibus per civitatem et diocesim Gerundensem constitutis ad quos presentes pervenerint et cuilibet ipsorum, salutem in Domino et bonis semper operibus habundare. Etsi nonnulla sint caritatis opera per que possint homines ad eterna gaudia pervenire attque subvenire pauperibus Christi ut humanam vitam valeant sustentare, tanto gratiosius... Deo Patri quanto ex hiis est utilitas profutura dampnaque et pericula removentur. Cum igitur latrix presentium Maria Fautrerie, nuncupata dudum Judea et postmodum spiritu divino imbuta a dicta lege et perfidia Judayca se omnino destituit et ad fidem catholicam*

⁴⁵ Ratllat: "maior".

⁴⁶ Bernat de Pau, bisbe de Girona (1436-57).

se reduxerit in illaque a certo tempore citra tamquam fidelis christiana vixerit prout adhuc, Dei gratia, vivit et vivere perpetuo intendit. Et deinde, per ipsam assumpto bapismo, cum Mongino Mauriti coniugium seu matrimonium contraxit, et non habebant hii pauperes coniuges unde vivere possint nec suis necessitatibus subvenire nisi piis christifidelium elemosinis subveniatur eisdem. Nos propterea, necessitati eorundem pauperum coniugum compatiendo, vobis et vestrorum singulis harum serie in remissionem vestrorum iniungimus peccatorum universitatem vestram nichilominus exortando et deprecando quatenus de bonis vobis a Deo collatis eisdem pauperibus coniugibus pias elemosinas et alia grata caritatis subsidia misericorditer erogetis ut per subventiones eiusmodi sue humane sustentationi consolentur, vosque per hec et alia bona que Domino inspirante feceritis mereamini ad eterna gaudia feliciter pervenire. Nos enim, ut vestrum quilibet animetur fortius ad premissa, de Domini nostri Jhesu Christi misericordia, beatorum Petri et Pauli apostolorum eius meritis et auctoritate confidentes, omnibus vere penitentibus et confessis qui predictis pauperibus coniugibus manus suas porrexerint adiuvatrices, quadraginta dies de iniunctis penitentiis, annum proxime sequentem minime valituris.⁴⁷ Datum Gerunde, secunda die Octobris anno a nativitate Domini millesimo CCCC^o quinquagesimo quarto.

[Recepció de l'article: 23-1-2014]

[Acceptació de l'article: 6-5-2014]

⁴⁷ La llicència té un any de durada i porta aparellada una indulgència de 40 dies.